

TÖMIKÉM! EZ MÁR ILYEN...

Alszom! — hozta tudtára mindenkinek egy jókora papundekei tábla a hármas öltöző kilincsére akasztva. Sanyi delután filmezett, vagy rádiófelvétele volt, s most előadás előtt gyorsan pótolni akart valamennyit a sokéves elmaradásból. Ilyenkor lábujjhegyen közlekedett mindenki a folyosón, a fodrászlány sokáig toporgott az ajtó előtt, míg végül — kénytelen-kelletlen — halkán kopogtatni mert. Amilyen csend volt eddig, olyan fújtatás, harakolás, krakogás következett. Sanyi odazutytyant a tükör elé, bekapcsolta a befőttesgumival összefogott „Sokol” zsebrádióját, és elkezdődött az élet, a nyüzsgés, a készülődés. Nem tudom, hányszor nézhettem a ceremóniát végig, de nem bírtam betelni vele. A nagy festékes ládikóból előkerültek a szivacsok, rongyok, pufnik, kigurultak a piros, kék, zöld, szürke, koromfekete szemceruzák, ráncercuzák. Ezeket csak ő ismerte személyesen! Azóta se láttam senkinél ilyen bőséges, mindenre figyelő ceruzagyűjteményt.

Hogy készültek az ő emberei?

Az idősecske, a nagybeteg öreg, a kicsaitánó agastyán, a kótyagos, a ravaszky és mindig újra és újra szerelmes. Mikor kellett a pofacsontra egy agonygyúrt szivacsdarabból szerdejepiros, a szemhéjra piszkoszürke, miért lettek a ráncok barnák, máskor kekesfeketék, miért került egy piros petty az ornyergére, máskor a szakáll környékére, melyik öregjének dudorodtak ki fájdalmas-lüktetőn halántékerei, melyiknek lett szívbeteg fekete-táskás a szeme alja, keserű a szája, mifla az orra, résnyi a szeme?...

Nem kérdeztem!

Elbáméskodtam rajtuk, de beleszólt, „fagatni?...”

Volt valami szemérmes, titkolózó abban, ahogy hatalmas peklápat kezével ügyködött az arcán. Meg aztán egy festőtől sem kérdeztem, hogy miért most a kék, épp a szürke, a fehér, a piros és a többi.

A „Sirály”-t játszottuk akkor. A hármas öltöző nyitva volt — „Vilja, ó Vilja, te szép és csodás...” — harsogott a befőttesgumis Sokol, kifelé az ajtón. Sanyi az utolsó ráncokat vészte Szorin arcára. Szeret-

te ezt a nagybácsit. Kunogva füstölgött a szivarja, vidáman kopogott a botja, és valószínűtlenül boldogan nyirkogott alatta a tolokosi. Megkésve, aznap jelent meg egy kritika valamelyik képeslapban. A fanyagló, cinikus pár sor, Sanyit keményen kioktatta. Szokás szerint kezdés előtt átnyargaltam a túlsó folyo-

nagybácsi nem ilyen. Honnan ismeri ez? Kitől tudhatja? Tömikém! Mondok én neked valamit: ez a Szorin, ez már ilyen!”

Hogy lettünk Tömikém? Sokat jástottunk akkoriban együtt, s mindenütt valami megmagyarázhatatlan fiú ragaskodás fűzött Sanyihoz. Az „Éjjeli menedékhely” zsebtolvaj Pepel-

Husztai Péter és Pécsi Sándor Csehov Sirályában

sóra (öltözője a női oldalán volt, miért vajon?), ahogy beléptem, a ceruzacsokokat a fadobozba csapta, s farkasszemet nézett az öltözőtűkörrrel. Fintorgott, húzogatta a szemöldökét, grimaszolt, megbálinta a gyéren ragasztott szakállát, aztán mintha egy megkezdett beszélgetést folytatna, rám mordult: „Nézd! Nézd meg ezt a pofát! Ez a gyerek azt írja, hogy ez a Nyikolaj

je Lukától várta a segítséget, csak tőle térte el a prédikálást is; szerencsétlen Trepljovom után Szorin bácsi nézett a legvigasztalóbban? az „Armány és szerelem” hisztérikus Ferdinándja is mintha legjobban megértést az öreg Miller muzsikustól kapta volna, meg volt vagy két év, amikor zsinórban forgattunk együtt Keleti Marcinál, és a forgatás szüneteiben — a rövid ebédszünetet kissé

megoldva — elcipeltem a Cserje utcai házába ebédelni, de főleg dumálni, főleg mutogatni a követ, cserepé, bútorait, köcsögeit, önkupáit, meg a többi csodakincset. Őrizgette, gyarapította a tárgyakat, meg a hozzájuk tartozó történeteket. Mert minden köcsöghöz, kagylóhoz, csipkés, odvas közhöz egy legenda tartozott. Filmjeire talán leginkább a forgatás alatt szerzett rokkákról, lámpákról, öreg kávédarálókról, mozsarakról emlékezett.

A vidéki kisvárosokat — a forgatási helyszíneket — hegyeket, völgyeket valószínűleg öreg padlásablakokról látta leggyakrabban.

Nekem nincs tehetségem a tárgyakhoz, kidobálós vagyok. Még leveleimet, feljegyzéseimet is csak újabban rakosgatom, és félek, előbb-utóbb ezek is papírkosárba kerülnek. De nagy boldogsággal nézgetem mások emlékeit. Így úljtem Sanyinál is, és kapkodtam a fejem jobbra-balra, loholtnam föl a nyirkogó falépcsún a hálószebájába, a baldachinos királyi ágéhoz, aztán ki a kertbe, a torzokhoz, malomkövekhez, kopjafákhoz, meg a Sztálin-szobor ideimentei ökléhez. Talán ezen a napon sűtötte ki — miután Mialkovszky Erzsi és Mensáros Laci hetek óta ropant büszkén hencogtek, hogy találtak egy közös őst, bizonyos Nagykerék Mensáros Margit dédmamát —, hogy mi meg hiszszeljük el, hogy valahogy sokadiziglen Tömörkény-leszázarmazottak vágyunk. Miért pont Tömörkényt választotta, azóta sem tudtam megfejteni, tény, hogy ettől fogva fennhangon „Tömikém”-nek tiszteltgettük egymást.

*

Semmit sem utálok jobban, mint az utólag tisztánlátást, mint azokat, akik már akkor tudták, gondolták, érezték. A nekrológok ömlengését! Azokról szeretnék majd egyszer pár jellemző hangulatot összekaparni, akik a legerősebben hatottak rám, akik nem a színeszétről elmélkedtek, hanem az életet, az életüket fabrikálták bele egy-egy figurába. Lehet, hogy magamtól is ilyenre lettem volna? Ki tudja? Tény, hogy csak az élet érdekelt. Csak az emberek vonzanak, csak az átélhető csodákban hiszek. A lombi-

kok világában idegenül kóválygok, a parabólák taszitanak, a műemberek hidegen hagyják.

Ahogy beleptem a Madáchba, otthon éreztem magam. Első színházi esztém a „Kispolgárok”. Kiss Manyi, Tolnay Pécsi, Besenyei, Horváth Jenő, Mensáros! Micsoda paradés színészek. Micsoda sorsok! Felvillanyozva mentem haza. Másnap este, a Kamarában pokolian megbuktunk Kleist: „Amphytrion”-jával. Erre az előadásra — bármilyen hihetetlen — sokkal kevésbé emlékszem, mint az előző este látott Gorkij-darabra. (Talán mondanom sem kell, hogy az Amphytrionnak főszereplője voltam.) Ebből a tisztavirág-előadásból Domján Edit csodája él egyre fájdalommasabban, és maradt egy megfjejtethetlen rejtély, akit Pártos Gézának hívnak.

*

Milyen képet vághatott Sir Laurence Olivier, amikor Tömike kiharartzott az öltözőjéből, a londoni Nemzetben. Az udvarias Szíznéskirály kedvesen fogadta előadás után a magyar kollégát, mondott pár finom bókot: Magyarországról, Budapestről s végül — színészek között — nem maradhatott el a kérdés: a legkedvesebb, a legemlékezetesebb szereplő.

Es Sanyi, a sok nagyszereplő szerepe — viharos sikerei közül váratlanul — mint Tömörkényt családfánknak — a „Te csak pipálj, Ladányi!”-t kapta elő büszkén, s készségesen le is fordította a legnagyobb Hamletnek: „You only smoke, Ladányi!”. De szeretlem volna látni azt a csodálkozó „Oh”-t a „Sir” arcán!

Sanyi komédiás volt! Igaz? Igaz! Firenzei volt, velencei, nápolyi, mint Leonida Papagatto, mint Scapin. Pedig mit tudjuk, milyenek voltak az őskomédiások, a bajazzók, a vándorszínészek, a csepürágók.

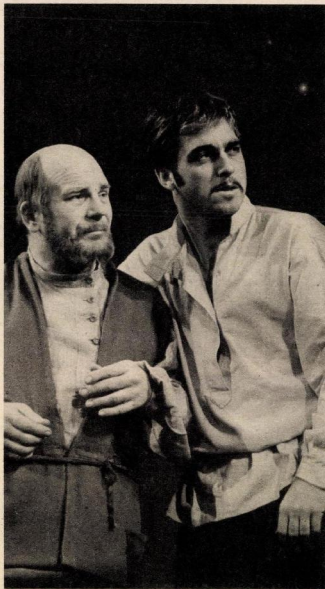
Sanyi nem volt komédiás! Igaz? Igaz! Otthonülő volt, rendszerező, rendszerező, kövekkel, tárgyakkal, múlttal pepecselő. De vágyakozó is volt, akaró! Hívó! És repülni vágyó! Gaugint irigyelte, mert otthagytott mindent, elutazott, új életet kezdett. A széles gesztusokat, nagy nevetéseket, beszélgetésekét, az áradó indulatokat imádtá, talán ezért volt különlegesen le-

nyugózó minden elfojtott, visszafogott, titkokkal, rejtett tartalomokkal teli csodaembere, mint Eddie Carbone, vagy a robbanás előtti Romulus.

— Fél az öregségtől? — kérdezte tőle egyszer egy író.

— Nem! — válaszolta —, én már húszéves koromban véneket játszottam.

a Lenin körüli üvegajtók elé és süttettük magunkat a vénasszonyok langyos napsugaraival. Sanyi rövid ujjú, kockás ingben, a cigarettaszínetben a diszlejelzések között — máskor az előcsarnok sippedé plüss futószőnyegén —, néha még tótágast is állt, masirozta a kezén, hogy visszakeresse a vért a fejébe.

Az Éjjeli menedékhely című Gorkij-dramában

— Hát a haláltól?
— Attól a legkedveséből. A sztoikus bölcséken nevelkedtem, s azt hiszem, nyugodt lehet a lelkiismeretem.

*

1972-ben kivételesen szép október volt, s szinte nyáriasan indult a november is. Vászonnadrágban, saruban, kítáit ingben próbáltunk, s amint egy kis szünetet kaptunk, szaladtunk

amit a próba kiszípolozott.

Különös izgalommal próbálta a Falstaffot, talán azért is, mert Shakespeare mesterral meglehetősen halálában állt. Csodálta, ámdé...! Polonius, úgy emlékszem, rühelte.

De ez a Sir John, ez az életet, jó kajákat, sztorikat, röhögéseket, drága nőket imádó mókamester, ez a kedves Falstaff ez mégiscsak más! Ebben olyan sok

„pécisanyis” van! Ezért a munkáért érdemes a münkösök szöveget besúlykolni, érdemes izzadni, kézenállni, ezért talán még azt a nyomorult pocakömest is érdemes lesz felkötöni...

Az ősz alkony is megszépíti a színházat. Készülődünk új bemutatókra, javítgatunk a több éveseken, nyúzsóg minden. A nagyszínház összes próbára alkalmas odúja zsúfolva volt, így mi, az Oidipus szövegösszemondó-próbájával átkényszerültünk a Kamara statisztaöltözőjébe. Az SZTK-rendelő szörnnyű épületömbje ellenére bevert az ablakon a napfény. Nem tudom, miért, kezembe vettem — az éppen Theiresias monológjával dühösen birkózó — Sanyi kezét, hatalmas pecsétygyűrűvel, és nem tudom, miért, körbemtuttattam Aseanak és Oidipus királynak, röhögünk, s mindketten állították, hogy ekkora praclci pedig nincs!

Vajon emlékeznek-e rá? Másnap reggel ismét ránk süttöt az ittfeljejtett nyári nap, folyt tovább a készülődés. A Falstaff szereplő már próbáruháiban nagy dérel-dúrral próbáltak a nagyszínpadon, mi a stúdióan Németh László „Aruló”-jával gyötörtünk, még az előcsarnokban is próbáltak valamit, mikor Vámos Laci feltépte a stúdiószínpad ajtaját, és felfehéren csak ennyit mondott: „meghalt a Sanyi!” Egy pillanat alatt süvített át a színházon, a hihetetlen hír, Ennyi tenyérbe halott fej, ennyi remült „mi lesz?” tekintet eddig még sose láttam. A nap ugyanúgy süttött, a telefonok megállás nélkül csengtek, mégis valahogy sötét lett, süket csend, és mintha megállt volna minden. Legalábbis egy pillanatra!

Rémülten szedte össze mindenki a mosolyokat, mondatokat, öleléseket, emlékeket. Hiszen még tegnap reggel a próbán azt mondta... a Pészék előtt összeropogtatott... Perzsiába készült... tevé volt tervekkel, vágyakkal... miért éppen ő, akiche annyira nem stimmel ez a dolog... Sanyi meghalt! Csendben, szemérmesen — egy sztoikus bölcs —, éjszaka, a baldachimban ágyban, pápazsimmel az orrán, s mégis egy kicsit színészesen, Shakespeare-kötettel, készülődvé, Sir John Falstaff mókáival a kezében.

(Folytatjuk)